

## Za priznanje prevoda v slovenski kulturi in družbi

Bela knjiga o prevajanju je predstavitev specifične in artikulacija potrebe po večjem priznanju prevoda v slovenski kulturi in družbi. Nastala je iz zavedanja našega konkretnega prostora in časa, pa tudi okoliščin, v katerih prevodi nastajajo. Tak pogled se tudi v prevodoslovju vse bolj uveljavlja in je nujen za »celostno razumevanje prevajanja kot prakse, prevajalca kot akterja in dejavnikov, ki vplivajo na nastanek in življenje prevoda kot izdelka« (Zlatnar Moe idr. [2017](#): 20).

Prevajanje je avtorsko delo in mu kot takšnemu varstvo v 60. členu zagotavlja Ustava Republike Slovenije. Je tudi temeljna človekova pravica, opredeljena v 27. členu Splošne deklaracije o človekovih pravicah. Ravno tako kot velja za druge človekove pravice, si je treba tudi pri priznanju prevajanja kot avtorskega dela vedno znova prizadevati za varovanje z njim povezanih moralnih, pa tudi materialnih avtorskih pravic.

Položaji in odnosi znotraj kulturnega polja namreč niso nekaj vnaprej določenega in dokončnega, pač pa področje, kjer stalno nastajajo napetosti in nasprotja (Bhabha 2006: 92). Zato ne preseneča, da je upoštevanje simbolnega, zgodovinsko utemeljenega pomena prevajanja današnji slovenski družbi vse večji izziv. Enako velja za njegovo materialno plat, kar ima povsem konkretne bivanjske posledice na življenje prevajalk in prevajalcev, torej na človeški kapital. In ravno zato velja razmislek o prevajanju, zapisan v Beli knjigi o prevajanju, deliti z javnostmi.

Uvodoma želim opozoriti na temeljne vidike prevajanja v Sloveniji, ki so tudi glavna tematska sidrišča in izhodišča pričujoče bele knjige: avtorske pravice in ustrezno vrednotenje intelektualnega dela, ki izhajajo iz zgodovinskega pomena in konstitutivnega značaja prevajanja v slovenski kulturi in družbi nasploh ter zavedanja pomena prevajalk in prevajalcev pri dejavnem posredovanju naše nacionalne identitete v globaliziranem svetu.

### Prevajanje kot avtorsko delo

Prevajanje je avtorsko delo in kot takšno opredeljeno v [Zakonu o avtorski in sorodnih pravicah](#) (ZASP). Tako 5. člen ZASP določa, da so avtorska dela individualne intelektualne stvaritve na področju književnosti, znanosti in umetnosti, izražene na kateri koli način. Drugi odstavek 5. člena navaja značilne primere varovanih del, za opredelitev dela kot avtorskega, piše v mnenju [Prevajanje in tolmačenje kot avtorsko delo](#) strokovnjakinja za avtorsko pravo Urša Chitrakar, pa morajo biti izpolnjeni vsi pogoji, ki jih zakon določa v 1. odstavku 5. člena, in sicer:

- individualnost, kar pomeni, da mora delo imeti pečat avtorjeve osebnosti (imeti mora lastnosti, ki ga ločujejo od drugih del ali nevarovanih stvaritev);
- delo mora biti intelektualna stvaritev, torej plod človekove intelektualne dejavnosti;
- delo se mora uvrščati v književnost, znanost in umetnost (ta področja se v avtorskem pravu razlagajo široko) ter
- delo mora biti kakor koli izraženo (zaznavno za človeške čute).

Zakon v 9. členu določa tudi, katera dela so izvzeta iz avtorskopravnega varovanja. Za področje prevajanja takšna omejitev velja za uradno objavljena besedila zakonodajnega, upravnega in sodnega področja. Urša Chitrakar opozarja še, da za kvalifikacijo avtorskega dela ni treba, da je kjer koli registrirano, objavljeno ali fiksirano na materialnem nosilcu, pa tudi ne, da delo dosega umetniško ali estetsko vrednost. Pomembno ni niti, kolikšen je njegov obseg, pa tudi ne, kolikšna količina truda je bila vložena v njegovo ustvarjanje.

Nadalje slovenska strokovnjakinja za avtorsko pravo posebej poudarja, da je »prevajanje in tolmačenje varovano kot avtorsko delo pod pogojem, da gre za individualno intelektualno stvaritev avtorja, ki izpolnjuje pogoje,

predpisane v 5. členu ZASP. To pomeni, da je kot avtorsko delo lahko varovan le tisti prevod ali tolmačenje, ki je individualno (izvirno) delo, ki je plod človekove umske dejavnosti (ne pa npr. samodejna pretvorba besedila z računalniškim programom), ki se uvršča v področje književnosti, znanosti ali umetnosti in je kakor koli izraženo (npr. lahko gre za pisni prevod besedil, podnaslavljanje, za simultano ali konsektivno ustno tolmačenje).

V prvem odstavku 7. člena ZASP je določeno, da so prevodi, priredbe, aranžmaji, spremembe in druge predelave prvotnega avtorskega dela ali drugega gradiva, ki so individualna intelektualna stvaritev, samostojna avtorska dela. Komentatorji ZASP pojasnjujejo, da so prevodi jezikovne predelave, ki so posebej pomembne in zato lahko uživajo poseben status po mednarodnem konvencijskem pravu. Za avtorskopravno varstvo prevodov ni pomembno, ali je prvotno delo tudi avtorsko, saj je kot avtorsko delo varovan tudi prevod »drugega gradiva« (npr. prevodi jedilnih listov, navodil za uporabo ali prevodi uradnih besedil, ki niso varovana kot avtorsko delo).« ([točka 3.1 navedenega besedila](#)).

### **Prevajanje kot ustanovitveno dejanje slovenske književnosti, književnega jezika in kulture**

Prevodoslovne študije, ki se opirajo predvsem na teorije polisistemov, pojasnjujejo, da je poseben status prevajanja v Sloveniji povezan s perifernim položajem slovenske literature in kulture v svetu, saj so vse (številčno) majhne književnosti prevodno usmerjene in v njih med vsemi izdanimi knjižnimi naslovi število prevodov presega število izvirnih naslovov (Ožbot 2006; Ožbot 2011). To trenutno sicer ne velja za področje celotne knjižne produkcije v Sloveniji, saj je bilo v letu 2017, ko je po podatkih, dostopnih na spletni strani [NUK-a](#), izšlo 5627 knjig, razmerje v korist izvirnega ustvarjanja torej 64 % in 36 %. Obratno sorazmerje se je še ohranilo na področju mladinske književnosti, kjer se, kot kažejo vsakoletni priročniki za branje kakovostnih knjig, ohranja razmerje pribl. 60–40 % v korist prevedenih besedil.

Prevod tako lahko zavzema osrednje mesto le v perifernih, šibkih književnostih (Even-Zohar [1990](#): 47; Dovič [2003](#): 80), kakršna je tudi slovenska, ki je bila vse do romantike izrazito policentrična (Pregelj 2010). Prevod ima osrednjo vlogo, ker dejavno sodeluje pri oblikovanju središča posameznega literarnega polisistema. Čeprav so bili prvi poskusi centralizacije slovenske književnosti – nujni za formiranje vsake nacionalne književnosti (Mainer 2006: 209–230) – prisotni že v času razsvetljenstva, je šele izražanje nacionalne zavesti v 19. stoletju privedlo do vzpostavitve enega samega centra. To je bilo za slovensko kulturo, predvsem jezik in literaturo odločilno, saj je omogočilo temeljne pogoje, ki so za razvoj vsakega literarnega sistema ključni: vzpostavilo se je razlikovanje med literarnim kanonom in trivialno literaturo, med literaturo kot beletristiko in ljudskim slovstvom, izvirna ustvarjalnost se je razmejila od prevoda (Pregelj 2010), dokončno pa se je normiral tudi slovenski jezik (Jesenšek 2010: 14–18).

Kaj je to pomenilo za slovenski prevod? Prevod je konstituiral slovensko literaturo (Stanovnik 2005). Zaradi prevoda, če uporabim znamenito oznako literarnega zgodovinarja Igorja Grdine, se slovenska literatura ni več le zapisovala, pač pa pisala. Tako ni bilo le v primeru Primoža Trubarja in drugih protestantov (naj omenim le Dalmatinov prevod Biblije kot tedanji ključni nacionalni projekt), pač pa tudi protireformacije (Čandek, Kastelec) in razsvetljenstva: Linhartovi drami *Županova Micka* in *Ta veseli dan ali Matiček se ženi* sta prevoda, prav tako Vodnikove *Kuharske bukve* in *Babištvo ali Porodničarski vuk za babice*, za nabožno književnost so bili še naprej pomembni tudi prevodi, ki so nastali med Japljevimi sodelavci (Rebolj [2011](#)), ohranili so se Linhartovi in Vodnikovi dvojezični letaki v verzih (Pregelj [2018](#)) kot zgodnje oblike trivialne književnosti, za katero je bil prevod tudi sicer izjemno pomemben (Hladnik [1982](#)).

Ko je v 19. stoletju izvirna ustvarjalnost prevladala, je to za prevod pomenilo, da je od osrednjega ustvarjalnega dejanja postajal vse bolj obrobni. To pa mu ni prineslo le novega položaja v literarnem sistemu, ampak tudi vzpostavitev novega hierarhičnega odnosa med prevodom in izvirnikom, v katerem je prevod samo zrcalna in bolj ali manj posrečena podoba izvirnika. Tradicionalna literarna veda, ki tudi pri svoji obravnavi sodobnejše literature uporablja temeljne koncepte 19. stoletja (Godzich 1998: 92), se zato z vlogo prevajalca ni prav veliko ukvarjala. Osrednja pozornost je veljala avtorju, tj. pisatelju. Tudi teoretiki, ki so se osredotočali na besedilo,

na narativne elemente, so prevajalca večinoma puščali ob strani, in šele literarnovedno zanimanje za bralca v okviru estetike recepcije, postkolonialna teorija, polisitemska teorija in empirična literarna znanost so omogočile pogled na prevajalke in prevajalce, pa tudi na prevod kot na dejavne in dinamične kategorije, kot na pomembne udeležence precej kompleksnih odnosov znotraj literarnega polja.

Prevod je konstituiral in normiral tudi slovenski jezik, bil pa je (in je še) neprecenljiv tudi na področju terminologije (Leder Mancini 1976; Škrubej 2007; Novak 2007). Predknjižno obdobje je bilo preveč nehomogeno, da bi se strokovna terminologija lahko formirala, prvi natisnjeni zapisi strokovnega izrazja so povezani s Trubarjevim normiranjem slovenskega knjižnega jezika (Ahačič 2007), posvetna terminologija pa z razsvetljenstvom, ko so bili med najbolj znanimi kranjskimi prevajalci Kumerdej, Linhart, Vodnik in Metelko (Legan Ravnikar 2010: 56). 19. stoletje je z večjo potrebo po nacionalni afirmaciji Slovencev prineslo tudi prizadevanja za slovenski učni jezik v srednjih šolah in uradih, kar je bilo dolgoročno odločilno (Novak 1982: 421–422). Deželne zakonike so tedaj prevajali poklicni pravniki Matej Cigale, Luka Svetec, Radoslav Razlag, po 1850 je skrb za slovensko pravno terminologijo prevzel Matej Cigale kot dosmrtni prevajalec državnega zakonika (Legan Ravnikar 2010: 56). Cigale je 1880 izdal temeljno terminološko delo *Znanstvena terminologija s posebnim ozirom na srednja učilišča*, ki vsebuje strokovno izrazje 24 strok, ki jih je prevzel in prevedel iz hrvaških in čeških virov.

Prevod je bil torej z razvojem jezika povezan kot orodje iskanja najprimernejših načinov ubesedovanja lastnega sveta, in torej ne pomemben zgolj v jezikovnem smislu, pač pa tudi širše kulturno. Po drugi strani je zahteval razvoj lastne refleksije v obliki prevodoslovja (in še sodobnejšega tolmačeslovja), predvsem v povezavi z drugimi vedami, kot so psihologija, nevrologija, informatika, komunikologija in seveda jezikoslovje (pragmatika, korpusna lingvistika, besediloslovje ...). Kot ugotavlja Jasmina Markič, »je bilo jezikoslovje v preteklosti do tolmačenja precej zadržano, dolgo je namreč prevladovalo mnenje, da je tolmačenje tipična uporabna dejavnost in ne sodi v stroge znanstvene sfere. Izkazalo se je ravno obratno: jezikoslovje prihaja do novih izsledkov prav s preučevanjem prevajalskih in tolmaških procesov« (2014: 10).

### Prevajanje kot temeljno orodje globalizacije

Prevajanje je ob globalizaciji, internacionalizaciji, lokalizaciji tudi eden od temeljnih dejavnikov svetovnega knjižnega trga (Vila 2015). Svetovni jezikovni sistem (De Swaan 2001) je zgrajen ravno na povezavah med jeziki, ki jih ustvarjajo govorniki več kot enega jezika, pri čemer so te povezave hierarhične in običajno potekajo od spodaj navzgor, od perifernih (večinoma govornih) prek centralnih (večinoma državnih), supercentralnih (13 svetovnih jezikov) k hipercentralnemu jeziku, ki je danes angleščina (navedeno po Zlatnar Moe idr. 2017: 29). Tudi svetovni literarni sistem ni odprt prostor za intelektualne izmenjave, ampak zaprt prostor, ki mu vladajo »specifična razmerja moči, procesi in mehanizmi« (Casanova 2004, navedeno po Zlatnar Moe idr. 2017: 31), pri čemer »količine jezikovno-literarnega kapitala ni moč izmeriti [le] na podlagi števila pisateljev ali bralcev tega jezika, temveč na podlagi števila književnih poliglotov, ki ga uporabljajo, in števila književnih prevajalcev, ki imajo ključno vlogo pri cirkulaciji besedil iz literarnih jezikov ali vanje« (prav tam: 32).

Casanova poudarja, da je kulturni kapital posamezne literature odvisen od tega, ali nastaja v dominantnem ali dominiranem jeziku. »Skupno dominiranim, podrejenim, jezikom je, da so postali nacionalni jeziki pred nedavnim, da imajo malo literarnega kapitala, niso mednarodno uveljavljeni, imajo majhno število svojih in tujih prevajalcev ali so slabo znani in so v velikih literarnih centrih dolgo ostajali nevidni. Po drugi strani imajo dominantni jeziki zaradi svojega specifičnega prestiža, starosti ter števila besedil, ki veljajo za univerzalna in so napisana v teh jezikih, ogromno literarnega kapitala.« (Casanova 2004, prav tam) A tudi med podrejenimi jeziki so razlike, pri čemer si predvsem jeziki, ki so se pred kratkim oblikovali ali so postali nacionalni jeziki po politični neodvisnosti, svoj literarni kapital povečajo ravno s prevajanjem (prav tam).

Slovenske prevajalke in prevajalci v svetovnem komunikacijskem krogu knjige sodelujejo večsmerno, prevajajo v slovenščino, pa tudi iz slovenščine. Ključno je, da je po mnenju Pascale Casanova »prevajanje oziroma prevod edino sredstvo, ki ga periferni jeziki in njihove književnosti imajo, da postanejo opazni in vidni, torej da v svetovnem literarnem sistemu zares obstajajo«. S prevodom v enega od velikih literarnih jezikov naj bi si namreč po njenem

mnenju besedilo »avtomatično prisvojilo literarnost in tako postalo legitimno, začelo zares obstajati« ([prav tam](#)).

Prevajanje kot avtorsko delo, dejavnost, ki je konstituirala slovenski jezik, literaturo in kulturo, ter orodje, ki slovensko literaturo in kulturo postavlja na svetovni zemljevid, so torej izhodišča kronotopije prevajanja. Kako dobro pa lahko prevod tudi dejansko udejanja svoja poslanstva, kaže analiza okoliščin prevajanja, ki jih predstavljamo v tej beli knjigi.

Prva od okoliščin, ki je zelo jasno razvidna tudi iz vsebine pričujoče bele knjige, je, da prevod nikakor ni statična, pač pa dejavna kategorija, ki se neprestano razvija. Pojem prevajanja je v tem besedilu tako povezan s tolmačenjem, pomensko ga širijo tudi besedne zveze medkulturnega posredovanja in/ali jezikovnega posredništva in/ali jezikovnega svetovanja. Prehaja na področje tolmačenja in lektoriranja, povezan je z jezikoslovjem in literarno vedo, nekatere izzive deli z leksikografijo, terminologijo, kot del komunikacijskega dela knjige pa je povezan še z drugimi deležniki v njem, kot so uredniki in lektorji. Zato ta monografija prevod zrcali celostno, v različnih pomenih besede umetnost: kot ustvarjanje estetske vrednosti (književno prevajanje), pa tudi kot dejavnost, ki zahteva spretnost, znanje (znanstveno in tehniško prevajanje, tolmačenje, podnaslovno prevajanje).

V prvem sklopu našega besedila se osredotočamo predvsem na **vrste in nove oblike prevajanja**, kot je strojno in skupnostno prevajanje, predstavimo ga kot ključno orodje znanstvenih objav, pristopa Slovenije k EU in kot temeljni element ohranjanja človekovih pravic v sodnih postopkih. Poglavje začenja prispevek Agnes Pisanski Peterlin o znanosti v prevodu, v katerem prevod opredeli kot osnovno orodje za doseganje temeljnega postulata znanosti, univerzalnosti. Ob uvodnem zgodovinskem pregledu, ki pokaže na ustaljeno prisotnost prevoda v znanosti, našteje temeljne značilnosti znanstvenega prevoda: zahtevnost, žanrsko širino, obvladanje načel terminologije in poznavanje retoričnih konvencij znanstvenega pisanja. Barbara Vodopivec prevajanje v znanosti dojema na presečišču med lokalnim in globalnim, v svojem prispevku pa se osredotoča na sistemsko pomanjkljivo urejeno področje prevajanja znanstvenih besedil v okviru danes nujne prijave na razpise. Marija Zlatnar Moe, Tanja Žigon in Tamara Mikolič Južnič v nadaljevanju predstavljajo vlogo prevajalca v postopku prevajanja in izdaje književnega dela. Umeščajo ga v proces komunikacijskega kroga knjige med urednika in lektorja, poudarjajo pa tudi njegovo in njeno vlogo pri spoznavanju in odbiru novih besedil, ki ga v večjih literarnih sistemih zavzemajo literarni agenti. Sledi prispevek Jasmine Markič, posvečen tolmačenju, ki pregledno predstavi temeljne pojme in ključne novosti med vrstami prevajanja. V nadaljevanju sodna tolmačka Marta Biber piše o vlogi, ki jo imajo sodni tolmači v sodnih postopkih. Primerja vlogo prevajalca in tolmača v mednarodnem (ZDA in EU) okvirju in se osredotoči na slovensko regulacijo poklica sodnih tolmačev in obstoječo prakso. Poudari neustrezna poimenovanja, ki so posledica nepoznavanja dela sodnih tolmačev, usposabljanje in preskus pripravljenosti sodnih tolmačev in pomembnejše okoliščine njihovega dela. Olga Shrestha v prispevku o prevajanju za državne institucije predstavi razvoj prevajalske službe ter pomen prevajanja pri pristopu Slovenije k EU in implementaciji evropske zakonodaje. Opisuje nastanek in sestavo prevajalskega oddelka, pa tudi način in organiziranje prevajalskega dela, ki je Sloveniji omogočil evropsko integracijo. V nadaljevanju Nike Kocijančič Pokorn predstavlja novo prevajalsko področje, skupnostno prevajanje, in sicer se osredotoča na njegovo rabo na področju medicine. Poglavje sklepa prispevek Ane Beguš o strojnem prevajanju, ki se analize novega načina dela in strojnih orodij loteva večplastno: poudari njegove prednosti, predvsem pa pasti, ki pomenijo tudi povsem tehnicistično dožemanje prevajanja, kar pogosto vodi v nižje plačilo po eni in vse večje dobičke prevajalske industrije po drugi strani.

Drugo poglavje Bele knjige o prevajanju prinaša **popis infrastrukture slovenskega prevajanja, tolmačenja in lektoriranja**. Prispevek Andreje Skarlovnik Zihlerl ponuja pregled nad celotno infrastrukturo slovenskega prevajanja. Predvsem se osredotoča na društva, v katerih se združujejo prevajalci, tolmači, podnaslovni prevajalci in lektorji, ki so večinoma samozaposleni in pogosto tudi člani različnih društev. Pomen društev je tako torej v prizadevanju za izboljšanje statusa njihovih (samozaposlenih) članov, vzpostavljanje strokovnih standardov, v skrbi za stalno strokovno izobraževanje in razvoj stroke, obveščanje članov in javnosti, vzpostavljanje stikov med njimi ter razvijanje in širjenje dobre prakse. Društva, združenja in zadruga so nekakšen vezni člen med uporabniki prevajalskih storitev in njihovimi člani, pa tudi med akademsko usmerjenim raziskovanjem prevodoslovja na treh slovenskih univerzah, v Ljubljani, Mariboru in Kopru, ki je predstavljeno za prispevkom Jane Zidar Forte o zaposlitvenih možnostih prevajalcev. Avtorica obravnava tudi kompetence, ki jih zahteva opravljanje

poklica prevajalca. V nadaljevanju Amalija Maček in Mojca Schlamberger Brezar predstavljata razvoj Oddelka za prevajalstvo na ljubljanski filozofski fakulteti, posebnosti študija in spremembe, ki jih je oddelek doživel z bolonjsko reformo, trenutne projekte, v katerih oddelek sodeluje, in knjižne zbirke, ki jih izdajajo. Simon Zupan se v svojem prispevku posveča predstavitvi študija prevajanja in tolmačenja na mariborski filozofski fakulteti. Tudi on se je zazrl v ustanovitev oddelka, kot specifik pa poudaril vključitev madžarščine med jezike študija po bolonjski reformi. Koprski študij jezikovnega posredovanja in prevajanja predstavlja Ana Beguš. Ta poteka kot drugostopenjski študij, poleg temeljnega jezika angleščine pa ponuja še kombinacije z italijanščino in francoščino. Poglavlje sklepa pregled slovenističnega študija na vseh štirih slovenskih univerzah, ki sta ga pripravila Rok Dovjak in Maja Sužnik.

Sledi najbolj empiričen sklop bele knjige, poimenovali smo ga **O statusu prevajanja, tolmačenja in lektoriranja** v Sloveniji. V njem so zbrani rezultati različnih prevajalskih anket, ki so bile opravljene med 2013 in 2018. Poglavlje odpira prispevek Barbare Pregelj, v katerem na podlagi anket med prevajalkami in prevajalci, ki so bile opravljene trikrat (2013, 2015 in 2018), avtorica oriše profil slovenskih prevajalk in prevajalcev. Njeno izhodišče sta bili španski anketi, izvedeni med španskimi književnimi prevajalci in prevajalci, ki delajo za razna ministrstva, v prispevku pa se osredotoča na prikaz povprečne prevajalke in prevajalca v Sloveniji, pogostejše jezikovne kombinacije, njihovo članstvo v stanovskih društvih in/ali kolektivnih organizacijah, pa tudi na razmere, v katerih delajo (pomoč, ki jo prejmejo od naročnikov, načine plačila, plačilne roke, dohodke, subvencije in njihov vpliv na višino in rok plačila) ter reševanje morebitnih težav. Tamara Mikolič Južnič s pomočjo ankete, ki jo je opravila maja in junija 2018, analizira slovenski prevajalski trg. Tudi njena anketa je bila namenjena vsem prevajalkam in prevajalcem, oriše pa tipičnega anketiranca in anketiranko (starost, stopnjo izobrazbe in univerzo, kjer so si jo pridobili, pokrajino, kjer živijo), njegove in njene delovne jezike ter pogostejše smeri prevajanja, pogostnost prevajanja, vrste besedil, ki jih prevajajo. Navaja tudi njihove druge večine, število strani, ki jih prevedejo dnevno, ter najvišje in najnižje plačilo za opravljene storitve. Maša Dolanc in Tina Perić, članici zadruga Soglasnik, sta pripravili analizo Soglasnikove ankete o delovnih razmerah in socialnih pravicah, izpolnjevali so jo lektorice in lektorji ter prevajalke in prevajalci. Avtorici poudarjata prevlado žensk med anketiranci, pa tudi, da povprečna prevajalka dela tudi ob koncih tedna, ponoči in celo, kadar je bolna. Opozarjata, da prevajalce in prevajalke tudi v bodoče čakajo prekarnost, nizke plačilne postavke, težave z izplačili ter delo med prazniki in celo med dopustom. Kristina M. Pučnik v nadaljevanju predstavlja rezultate ankete, ki jo je med lektorji izvedlo Lektorsko društvo Slovenije. Med rezultati izstopa ugotovitev, da večina lektorjev to storitev opravlja iz veselja in ljubezni do jezika, priložnostno in da zanje vrednotenje svojega dela in časa pomeni poseben izziv. Sledi prispevek Mojce Šorli o jezikovni opremljenosti na področju prevajanja, tolmačenja in jezikovne mediacije, ki s pomočjo spletne ankete analizira potrebe, navade, strategije (in uporabniške izkušnje), povezane z rabo posameznih kategorij jezikovnih virov in orodij (pogostnost rabe, uporabnost, preference glede prenosnika in vrste vira oz. orodja itd.), ter na odnos uporabnikov do obstoječe jezikovne opremljenosti in nadaljnjih prioritet. V nadaljevanju Urška P. Černe in Gašper Malej povzemata rezultate prevajalskih portretov književnih prevajalcev, ki so izšli v tematski številki Dialogov, posvečenih književnemu prevajanju. Nada Primožič je avtorica prispevka, ki govori o prevajalcih in prevajalkah, ki jih ostale ankete ne zajemajo, svoj prispevek pa je pripravila na podlagi podatkov, povpraševanj, mnenj, zbranih v pisarni DZTPS, ki je že skoraj 60 let slovenska referenčna točka za strokovno, znanstveno in tehniško prevajanje. Poglavlje sklepa povzetek anket, ki ga je pripravila Barbara Pregelj. Prispevek se analize šibkosti, izzivov, prednosti in priložnosti loteva tudi v primerjalni luči, s podatki ankete mednarodnega združenja literarnih prevajalcev (CEATL), izvedene leta 2012.

V četrtem poglavju so zbrani **sistemske izzivi**, kjer so tematizirani predvsem feminizacija prevajalskega poklica, prekarnost in najpomembnejše težave samozaposlenih. Poglavlje odpira prispevek Mojce Šorli, ki v humanistični maniri premišljuje o jezikovni politiki in vzrokih za prekarizacijo prevajalk in prevajalcev, v primerjalni optiki (in v povezavi z leksikografijo) pa opozarja na pasti tehnologije v času digitalne humanistike. Borut Brezar iz zadruga Soglasnik v nadaljevanju predstavlja specifik in značilnosti prekarnosti, ki jo najpogosteje občutijo samozaposleni, in postreže z izračunom o višini dohodkov, ki bi jo moral doseči samozaposleni. Vprašanju vrednotenja lektorskih in prevajalskih storitev se posvečata tudi Kristina M. Pučnik in Nada Primožič. V svojem prispevku poudarjata, da je stihija na trgu večinoma posledica neregularnosti poklica, za katero si prevajalska in lektorska društva že dalj časa prizadevajo. Ob tem nanizata merila za vrednotenje lektorskega in prevajalskega poklica, ki po eni

strani ščitijo prevajalca in/ali lektorja, pa drugi strani pa tudi naročniku zagotavljajo, da bo naročilo izvedeno kakovostno. Postrežeta še s primernim obračunom vrednotenja lektorskega dela in nekaterimi primeri vrednotenja prevajalskega dela, med drugim tudi s tarifami, ki jih za obračunavanje svojega dela uporabljajo sodni tolmači. O najpogostejših težavah samozaposlenih (administrativnih, formalnih, davčnih, računovodskih, cenzusu) v nadaljevanju piše Jernej Kaluža iz Asociacije. Sonja Robnik z Ministrstva za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti piše o pasteh, ki jih prinaša feminizacija poklica, saj to praviloma pomeni, da poklic uživa manjši družbeni ugled, da je delo finančno slabše ovrednoteno, da so ti poklici vedno pogosteje prekarizirani in da digitalizacija dela ni spolno nevtralna, ampak ima več negativnih posledic za ženske. Izpostavi koncentracijo žensk v storitvenih dejavnostih, spolno konotiran vpliv digitalizacije, ki povečuje fleksibilnost ženske delovne sile, kot primer obratnega vpliva pa navaja področje računalniškega programiranja. Kako je s spolno določenostjo prevajanja na primeru prevajalskih nagrad, pojasnjuje Tamara Mikolič Južnič. Najprej na prevajanje, ki sicer spolno ni določeno, pogleda v luči podatkov iz anket, razmerja med spoloma na prevajalskem oddelku ljubljanske filozofske fakultete, članstva DSKP ter podatkov iz vzajemne baze Cobiss, nato pa vse večjo zastopanost žensk prepozna tudi med nagrajenkami literarnih nagrad.

V naslednjem poglavju so predstavljeni **specifični izzivi**, ki dopolnjujejo sistemske, predstavljene v prejšnjem sklopu. Gre za problematike, povezane s posameznimi oblikami prevajanja, tolmačenja in lektoriranja, predvsem književnega prevajanja, podnaslovnega prevajanja in sodnega tolmačenja. Mateja Seliškar Kenda in Jakob J. Kenda v svojem prispevku ob mednarodnih zgledih (CEATL) opišeta ključne elemente korektno avtorske pogodbe, predvsem problematična določila, ki zadevajo obseg prenosa avtorskih pravic, višino honorarjev in roke njihovega izplačevanja. Tanja Petrič, Iztok Ilc in Đurđa Strsoglavec pišejo še o enem »izzivu« slovenskih književnih prevajalcev, knjižničnem nadomestilu, pri čemer problematizirajo predvsem njegovo delitev. Sledi prispevek Tamare Mikolič Južnič o finančni uspešnosti prevajalskega sektorja, ki pregleduje poslovanje prevajalskih agencij in prikaže razliko med ustvarjenim prometom in izkazanim dobičkom. Dopolnjuje ga prispevek Polone Mertelj o specifični podnaslovnega prevajanja, najbolj prekarne izmed vseh oblik prevajanja, predstavljenih v tej beli knjigi. Avtorica med drugim opozarja tudi na razvrednotenje podnaslovnega prevajanja ter raznoterost kompetenc in širino znanja, ki ga ti za opravljanje svojega dela potrebujejo. Po drugi strani pa Viktorija Osolnik Kunc s svojim prispevkom opozarja na izzive najbolj regulirane in tudi najbolj nagrajene oblike prevajanja, sodnega tolmačenja, ki (tudi zakonsko) predvideva stalno spopolnjevanje sodnih tolmačev bodisi v okviru Centra za izobraževanje v pravosodju bodisi v organizaciji raznih slovenskih prevajalskih društev. Poglavje sklepa prispevek Kristine M. Pučnik, ki ga je pripravila po razgovoru z Metodo Dodič Fikfak, predstojnico Kliničnega inštituta za medicino dela, prometa in športa, o zdravstvenih vidikih prevajalskega, lektorskega in tolmaškega dela.

V zadnjem poglavju bele knjige so predstavljeni **primeri dobre prakse**, ki segajo na področje virtualnega povezovanja ob strokovnih klečih, izobraževanja in mentoriranja, ustanavljanja zadrug, sodelovanja v mednarodnih združenjih, novih možnostih študija, pa tudi skrbi za zdravje. Začenja ga prispevek Katje Benevol Gabrijelčič o prevajalskih forumih. V njem je popisan nastanek prvega med njimi, Foruma za prevajalce, pa tudi dejavnost izjemno uspešnih, odzivnih in živih prevajalskih forumov, ki imajo veliko članov. Tanja Petrič v nadaljevanju piše o prevajalskih seminarjih, ki jih je organiziralo Društvo slovenskih književnih prevajalcev ob podpori Javne agencije za knjigo RS. V luči skorajšnjega sodelovanja Slovenije kot častne gostje na frankfurtskem knjižnem sejmu predstavlja predvsem seminarje prevajanja v nemščino. Nataša Hirci piše o mentoriranju študentov Oddelka za prevajalstvo na ljubljanski filozofski fakulteti, ki je potekalo kot projekt praktičnega usposabljanja. Maša Dolanc v nadaljevanju predstavlja način dela zadruge Soglasnik, prve prevajalske zadruge v državi Sloveniji. Navzven se ozirajo prispevki Iztoka Ilca o mednarodni zvezi društev književnih prevajalcev (CEATL), katerega član je DSKP, Amalija Maček in Sandro Paolucci pišeta o mednarodnem združenju EULITA, krovni organizaciji združenj sodnih tolmačev. Poglavje kot eno od bodočih možnosti izobraževanja odpira Špela Vintar s predstavitvijo študija digitalnega jezikoslovca, sklepa pa ga prispevek specialistke za poravnavo telesne države Nataše Sinovec o vajah, ki lahko izboljšajo kakovost življenja mojstrov slovenskega in tujih jezikov.

Prispevke povzema **sklep**, v katerem so predstavljeni predlogi za izboljšanje statusa slovenskih prevajalk in prevajalcev, tolmačk in tolmačev ter lektorice in lektorjev.

Prispevki, ki jih prinaša Bela knjiga o prevajanju 2018, so delo več avtorjev, zato se med seboj tudi razlikujejo. Pisani so osebno, objektivno, polemično in odprto, saj vabijo k dialogu. A k pogovoru vabijo tudi tista prazna mesta, ki jih za zdaj v beli knjigi nismo odpirali, ki so ostala v tišini in senci, a vseeno obstajajo. Tukaj in zdaj, tako kot vse tisto, kar nam je uspelo ubesediti. Tudi to je namreč ena od značilnosti slovenskega prevajanja, na katero kaže vsebina pričujoče bele knjige. To se morda zdi šibkost, a ni, ker gre za živi dokument, ki že pričakuje svoje dopolnitve. In to je tudi to, kar me navdaja s ponosom in na kar bi rada še posebej opozorila. Bela knjiga o prevajanju 2018 je namreč sploh prvo takšno besedilo kakšne strokovne, profesionalne skupine v Sloveniji. Je dokument, ki je nastal med prevajalkami in prevajalci, tolmačkami in tolmači ter lektoriciami in lektorji za potrebe lastne stroke, pa tudi širše javnosti, s povezovanjem in vključevanjem. Zato so že sam nastanek, priprava in izvedba bele knjige med tistimi primeri dobre prakse, ki jih predstavljamo v zadnjem poglavju. Bela knjiga sama je namreč dobra praksa, ki bi jo v slovenskem prostoru tako in drugače veljalo še posebej izpostaviti in ji slediti.

## Literatura

- AHAČIČ, Kozma, 2007: Jezikoslovna terminologija pri slovenskih protestantskih piscih 16. stoletja. Marko Jesenšek (ur.): *Besedje slovenskega jezika*. Maribor: Filozofska fakulteta. 127–135.
- BHABHA, Homi, 2006: Diseminación. El tiempo, el relato y los márgenes de la nación moderna. Dolores Romero López (ur.): *Naciones literarias*. Rubí (Barcelona), Madrid, Anthropos Editorial, Servicio de Publicaciones de la Editorial Complutense. 69-112.
- CHITRAKAR, Urša, 2016: [Prevajanje in tolmačenje kot avtorsko delo](#). Spletna stran Društva prevajalcev in tolmačev Slovenije.
- DOVIČ, Marijan, 2003: [Literarni polistem in mehanizmi medkulturnih stikov](#), *Jezik in slovstvo*, 48, 6. 75-85.
- EVEN-ZOHAR, Itamar, 1990: [Polysystem Studies](#), *Poetics Today*, 11, 1.
- GODZICH, Wlad, 1998: *Teoría literaria y crítica de literatura*. Madrid: Cátedra.
- JESENŠEK, Marko, 2010: Slovenski knjižni jezik med središčem in obrobjem – normativnost in/ali partikularizem. Irena Novak-Popov (ur.), *Vloge središča: konvergenca regij in kultur*. Ljubljana: Zveza društev Slavistično društvo Slovenije. 13–22.
- LEGAN RAVNIKAR, Andreja, 2010: Razvoj slovenskega strokovnega izrazja. Nina Ledinek, Mojca Žagar Karer, Marjeta Humar (ur.). [Terminologija in sodobna terminografija](#). Ljubljana: ZRC SAZU. 49–73.
- LEDER MANCINI, Zvonka, 1976: Razvoj slovenskega strokovnega izrazja. Helga Glušič (ur.): *XII. seminar slovenskega jezika, literature in kulture*. Ljubljana: ZIFF. 47–57.
- MAINER, Juan Carlos, 2006: La invención de la literatura española. Dolores Romero López (ur.), *Naciones literarias*. Rubí (Barcelona)-Madrid: Anthropos Editorial – Servicio de Publicaciones de la Editorial Complutense. 201–230.
- MARKIČ, Jasmina, 2014. [O tolmačenju in tolmačeslovju](#). Vojko Gorjanc (ur.): *Slovensko tolmačeslovje*. Ljubljana: ZIFF. 6–19.
- NOVAK, France, 1982: Terminologija v Slovenskem glasniku. Boris Paternu, Franc Jakopin, Jože Koruza (ur.): *Obdobja 7 – Obdobje realizma v slovenskem jeziku, književnosti in kulturi*. Ljubljana. 419–428.
- NOVAK, France, 2007: [Pomen dela slovenskih protestantskih piscev 16. stoletja za oblikovanje slovenskega strokovnega izrazja in stilistike strokovnih besedil](#). Irena Orel (ur.); Razvoj slovenskega strokovnega jezika. Ljubljana: ZIFF. 263–282.
- OŽBOT, Martina, 2006. Slovensko-italijanski kulturni odnosi skozi prizmo književnega prevajanja. Barbara Pregelj (ur.). *Literatura in večkulturnem položaju in ustvarjalno delo Jolke Milič*. Nova Gorica: Univerza. 21–26.
- OŽBOT, Martina, 2011: Translation as an Agent of Culture Planning in LowImpact Cultures. Antoine Chalvin, Anne Lange, Daniele Monticelli (ur.), *Between cultures and textes: itineraries in translation history: itinéraires en histoire de la traduction*. Frankfurt: P. Lang. 55–66.
- PREGELJ, Barbara, 2010: O sredobežnosti sodobne slovenske proze. Irena Novak-Popov (ur.), *Vloge središča: konvergenca regij in kultur*. Ljubljana: Zveza društev Slavistično društvo Slovenije. 284–290.
- PREGELJ, Barbara, 2018: [Leteči verzi: letaki v starejši slovenski in španski književnosti](#). Urška Perenič, Aleksander Bjelčevič (ur.) *Starejši mediji slovenske književnosti: rokopisi in tiski*. Ljubljana: ZIFF. 169-179.
- REBOLJ, Vanda, 2011: [Vplivni ljudje Japljevaga časa](#). *Japljev zbornik*. Ljubljana: ZRC SAZU; Kamnik: Občina. 40–65.
- STANOVNIK, Majda, 2005: *Slovenski literarni prevod 1550–2000*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- ŠKRUBEJ, Katja, 2007: [Diahrona pomenska stabilnost nekaterih najstarejših slovenskih pravnih izrazov in performativ](#). Irena Orel (ur.); Razvoj slovenskega strokovnega jezika. Ljubljana: ZIFF.
- VILA, Adrián, 2015: [¿Qué es una editorial cartonera?](#)
- ZLATNAR MOE, Marija, Tanja Žigon, Tamara Mikolič Južnič (2017). [Center in periferija: razmerja moči v svetu prevajanja](#). Ljubljana: ZIFF.